



Verksamhetsberättelse för Föreningen Byggnadskultur Umeå - 2024

Redan på våren uppstod ett ärende som dominerat året och tvingat styrelsen att lägga annat åt sidan, då Umeå kommun gav sin fastighetsavdelning rivningslov för det sista ursprungliga K4-stallet, trots formellt rivningsförbud. Kommunen försökte legitimera att den bröt mot lagen med påståenden som enkelt kunde konstateras vara oriktiga, men fortsatte ändå att upprepa dessa. Vi i styrelsen har kontaktat expertis över hela landet men ännu inte haft tid att offentligt vederlägga kommunens bevisligen falska uppgifter.

Eftersom det var första gången sedan Högsta domstolen fastslagit att miljöorganisationer som vår inte får nekas att överklaga rivningslov, bemödade sig styrelsen om att inte lämna någon risk för att vi inte också skulle vinna. Det visade sig överflödigt då de rättsliga instanserna gång på gång vägrade föreningen att få komplettera vårt under tidspress skrivna överklagande för att bemöta de uppgifter kommunen inkom med, då beslutet var så uppenbart olagligt att vi inte ansågs behöva motbevisa deras påståenden. Genom att bara styrka att föreningen har över 100 medlemmar kunde vi överklaga och därmed upphäva rivningslovet. För första gången har föreningen rättsligt stoppat en rivning.

Allt arbete som fick läggas på detta gick ut över annat som fått hanteras med brådska eller inte alls. Det är olyckligt att samtidigt som föreningen får allt fler möjligheter att påverka den miljö vi och kommande generationer ska leva i, så blir tiden för att göra det allt mindre. Styrelsen hinner endast utföra en bråkdelen av de uppgifter som är motiverade. Behovet av fler medlemmar som kan bidra är stort. Vi behöver bli bättre på att nå ut med att de som delar föreningens syfte bör ta chansen att göra skillnad.

Under året har strävanden inletts för att övergå till en digital medlemskommunikation. Pappersutskick utgör en allt större kostnad genom särskilt portohöjningarna. För att hushålla med våra ekonomiska resurser har vi börjat försöka att nå medlemmarna med enbart epost. Ett nyhetsbrev med föreningsnytt per epost har skapats för att från årsskiftet 2024/25 kontinuerligt ge medlemmarna även annan relevant information. Vi har noterat tekniska svårigheter att nå alla. Men arbetet ska fortsätta med målet att uppnå digitala kommunikationsvägar för att slippa posta medlemsinformation på papper.

Publika arrangemang 2024

Visning och historisk skildring – Moritzka gården

Tisdag 6 februari kl. 18.30–20.30. På grund av stort intresse från medlemmar och allmänhet gjordes en repris av decembers besök på Moritzka gården. Informationsansvarig Charlotta Jakobsson m.fl. från Bostaden berättade om byggnaden och annat genom en bildvisning i den nuvarande konferenssalen, medan vi bjöds på fika. Den föregående visningens presentation av byggnaden, dess tillkomst, värden, och historia fram till dagens situation, hade innehållit ett

par felaktigheter och saknat väsentlig information. Föreningen bidrog därför med mer material till denna presentation och en ledamot som deltagare. Föreningen delade även ut ett häfte till deltagarna med ett par informativa texter rörande Moritzka gården. Denna andra visning blev något extra genom att Rolf Sixtensson deltog och kunde berätta diverse anekdoter om arbetet med att övertyga kommunen om att Moritzka inte borde rivas, flyttningen 1983, och återuppbyggnaden efter brandattacken. Bostadens anställda var förtjusta och fotograferade sig med honom. Sedan följde en rundvandring.

Panelsamtal – Tre arkitekter på riks-, läns- och lokalnivå

Tisdag 19 mars kl 18.30–20.30. (Efter årsmötet) Lokal: Aulan, Folkuniversitetet. Vi fick höra Helena Bjarnegård Riksarkitekt (Boverket), Elin Olsson länsarkitekt (Länsstyrelsen Västerbotten), och Anna Flatholm stadsarkitekt (Umeå kommun), berätta om sina roller och om rådande trender, tankar och strategier för planarbetet på olika nivåer och relationen mellan dessa. En uppgift som gavs från länsarkitekten var att det finns en önskan att lösa den motsättning som funnits mellan länsstyrelsen och Umeå kommun till följd av att kommunen vill tillåta hög bebyggelse i centrum medan länsstyrelsen velat hålla nere höjden av omsorg till den riksintressanta miljön. Med de förändringar som skett var det kanske möjligt att nå samsyn och komma vidare. Samtalsledare var Katrin Holmqvist-Sten, lektor vid Arkitektshögskolan Umeå.

Föreläsning – Umeås byggnadsordningar

Tisdag 16 april kl 18.30–20.30. Lokal: Aulan, Folkuniversitetet. Lena Tengnér, arkitekt och verksam som byggnadsantikvarie, berättade om arbetet med att ta fram byggnadsordningar för sju stadsdelar i Umeå, och hur de kan användas av både privat- och tjänstepersoner samt i olika beslutsärenden. Byggnadsordningarna behandlar stadsdelarnas historia och bebyggelsens karaktärsdrag och ska vara vägledande vid förändring, förnyelse och utveckling. Det kan konstateras att dessa informationsunderlag ibland inte används som avsett av kommunen. T.ex. angående bevarandevärda karaktärsdrag som syftar på specificerade stadspartier, och inte övergripande för områden där hänsyn är irrelevant. Olika konkreta exempel gavs. Tengnér menade också att det finns också skäl att börja uppdatera byggnadsordningarna.

Guidad visning – Rådhuset

Tisdag 15 maj kl 18.30–20.30. Platserna tog snabbt slut till visningen av Rådhuset. Den avsett respektingivande symbol i sten för den nya stad som reste sig ur askan efter stadsbranden. Annika Lindberg, antikvarie Historiska hus, informerade om byggnadsvårdsinsatser och hur det byggnadsminnesförklarade Rådhuset utformades för att användas. Samt hur det förändrats sedan invigningen 1892 i takt med att funktioner som polisstation, rådhusrätt och administration flyttat, och andra funktioner som festlokal tagit över. En användning som innebär ett så stort slitage på byggnaden att lämpligheten kan ifrågasättas. Särskilt uppskattat var besöket på den innehållsrika och sedan uppförandet så gott som oförändrade vindsvåningen, där det går att klättra upp i tornet. En tanke som väcktes var om det inte vore lämpligt att installera sprinklers för att förbättra brandskyddet.

Utflykt – Holmön

Lördag 1 juni kl 08.00-17.30. Med buss åkte vi till Norrfjärden och färjan ut till Holmön. Där vi fick en innehållsrik dag i sällskap med vår kunniga guide Åke Sandström. Vi började med ett stopp på Båtmuseet. Dess arkitekt Olle Forsgren redogjorde för tankarna bakom det vinnande bidraget:

Istället för att samla allt i en stor monumentalbyggnad uppe på höjden delades museet upp i mindre byggnadskroppar, placerade mot byvägen som en förlängning av byns bebyggelse. De uppfördes med traditionella metoder och material på samma sätt som öns historiska nyttobyggnader. För att ytterligare få museet att smälta in i omgivningen fick det dels bli grått som vindpinade sjöbodan in mot området, dels rödfärgat som resten av bebyggelsen längs vägen. Den del som på grund av båtarnas master behövde vara hög utformades likt en karakteristisk båk, synlig från havet.

Därefter följde en cykeltur i strålande sol över ön där vi fick se olika historiska gårdsmiljöer från varierande tider. Däribland den välbevarade Viklundsgården som Allmänna arvsfonden skänkt till det lokala bygdebolaget för att förvalta för framtiden. Samt andra för Holmön säregna miljöer som ödekyrkogården intill där Holmöns kyrka (Helena Elisabeth) stått, och Berguddens fyr som skyddats som statligt byggnadsminne. Innan vi återvände till Båtmuseet på dess lånade cyklar av varierande kvalitet.

Föreläsning och guidning – I 20 området

Söndag 8 september kl. 12.00-15.00. Plats: I 20 regementsområde. Magnus Ämting, Umeå Garnisons Kamratförening, gav en inledande föreläsning om militärhistoriska platser i länet. Det föranleddes av 400-årsjubileet av Västerbottens regemente bildat 1624, som uppmärksammades under året. Av Gumboda hed, nyttjat som regementets övningsplats 1649-1897, återstår endast stengrunder till de få byggnader som uppfördes. Vänes läger dit regementet flyttade, finns däremot kvar i stor utsträckning och är även skyddat för framtiden. Trots sitt goda läge vid stambanan blev det en parentes. Regimentena ansågs bättre att placera nära städer för olika nyttor. Så redan 1909 flyttade Västerbottens regemente till det nybyggda I20-området. Ämting guidade oss sedan runt på det stora relativt välbevarade regementsområdet som utgör en riksintressant kulturmiljö, där ett flertal byggnader skyddats som byggnadsminne. Max Adolfsson berättade om officersmässen som kan hyras för evenemang.

Föreläsning – Arkitektur till försvar. Svensk militärarkitektur i den långa historien

Tisdag 24 september kl. 18:30-20.30. Lokal: Aulan Folkuniversitetet. Johan Mårtelius professor i arkitekturhistoria KTH, föreläste om arkitektur för militära behov och skydd. Trots betydelsen av militära anläggningar har de fått en underordnad plats i historieskrivningen. Efter tillbakablickar på viktiga exempel avhandlades den svenska utvecklingen under de senaste århundradena. Mårtelius betonade att den ansvarige för den största nationella byggnadsperioden till följd av värnpliktens införande 1901, Erik Josephson, inte gjorde typritningar utan ansträngde sig för att variera utformningen av varje regemente. Umeås två regementsområden berördes. K4-området som uppförts innan beslutet om allmän värnplikt, hade inte planerats för att kunna utökas. Ett tydligt spår från den omarbetning av regementsmiljön som krävdes, är att den monumentalverkande kasernbyggnadens förlängda ändar, hamnade bakom och doldes av de redan uppförda träbyggnaderna Exercishuset och Markenteriet. Ett avslutande samtal med vår styrelsemedlem Rolf Hugoson följde.

Föreläsning – Läroverkens spridning över landet och dess arkitekter

Tisdag 15 oktober kl. 18.30-20.30. Lokal: Aulan, Folkuniversitetet. Bert Mårald, mångårig universitetslektor med ett yrkesliv i utbildningsmiljöer, berättade om utvecklingen av läroverken, deras betydelse och fysiska utformning. Med avstamp i kronologiska exempel visades hur de förändrades från de tidigaste kyrkligt kopplade elementarläroverken från 1820-talet, fram till de sista att uppföras under efterkrigstiden innan dessa universitetsförberedande skolformer

ersattes i skolsystemet på 1960-talet. Den 150 åriga epoken med läroverk upphörde med det sista 1972, varefter byggnaderna ofta fortsatte att nyttjas för annan skolverksamhet. Tonvikten lades på de i landets norra del. Publiken visade stor igenkänning med vad som berättades och de olika skolmiljöer som visades. Temat rörde sig ofta mot betonandet av bildningens betydelse. Föredraget baserades på Måralds nyligen publicerade bok; "Läroverken in memoriam: en studie av kulturmiljö, pedagogik och politik under 100 år".

Visning – Ordenshuset

Onsdag 13 november kl. 18.30 – 20.30. Lokal: Sveasalen, Ordenshuset. Vi träffades i Umeås äldsta föreläsningssal, nyttjad för oräkneliga föredrag sedan färdigställandet för detta syfte 1901. Sture Lövgren, fil dr i kulturgeografi, som skrivit en bok om Ordenshuset berättade om hur flera nykterhetsföreningar gick samman och bildade Umeå Nykterhetsvänners byggnadsförening. De anlätade den produktive Erik Olof Mångberg till att rita byggnaden. Lövgren som skrivit även om honom berättade om dennes liv och andra byggnader han ritat, varav ett par finns kvar. Ordenshuset var själv hotat av rivning då vissa tyckte att det inte var något att spara, och riskerade sedan att förstöras i en brand som utbröt på vinden och orsakade stora vattenskador. Vi fick höra om byggnadens funktion och användning fram till idag. Ordenshuset har förändrats mycket sedan det stod färdigt. Redan 1906 skedde den första ombyggnaden. Under efterföljande visning framförde representanter för IOGT-NTO som ännu äger Ordenshuset, att den konstanta förändringen för att möta nya behov är ett kulturvärde i sig själv.

Föreläsning – Restaurering och bevarande i praktiken

Tisdag 3 December kl. 18.30–20.30. Lokal: Aulan, Folkuniversitetet. Kerstin Barup, professor i bebyggelsevård, Lunds universitet, och praktiserande arkitekt berättade om hur restaurering och underhåll är att se till att den byggda miljön kan klara sig tekniskt, funktionellt och estetiskt många år framåt. Detta bevarande är att spara historia som berättar om människor och deras miljö för framtida generationer. Medvetandet om att återbruk är nödvändigt gör arbetet med vårt byggnadsarv allt viktigare. Exempel visades från egen praktik inom arkitekturrestaurering, utveckling och bevarande. Som restaureringen av Kalmar domkyrka, Medborgarhuset i Eslöv och Ledsjö kyrka. I dessa projekt betonade hon vikten av att restaurera varsamt, med hänsyn till byggnaders kulturhistoriska värde, samtidigt som de anpassas för nutida användning. Barup gav också en inblick i restaureringen av Anna på Klintens hem, där målet var att bevara med så små ingrepp som möjligt. Detta dokumenterades i boken "Ingenting särskilt men helt unikt", som föreläsaren skänkte ett exemplar av till föreningen.

Skrivelser och yttranden i planerings- och byggnadsvårdsfrågor

2024-02-14 Yttrande under samråd om förslag till detaljplan för kv Skruven (1-2).

2024-03-12 Yttrande under samråd om förslag till detaljplan för Brage 8, (Renmarksesplanadens ände mot älven).

2024-03-26 Debattartikel VF - "Spara sista delen av Renmarksesplanaden"

2024-03-30 Debattartikel VK - "Värna sista delen av Renmarksesplanaden"

2024-04-30 Överklagande av beviljat rivningslov för det sista ursprungliga K4-stallet.

2024-06-19 Debattartikel VK - "Falska svepskäl för att bryta mot lagen gällande K4-stallet"

2024-08-16 Debattartikel VK - "Återigen falska påståenden angående K4-stallet"

2024-12-19 Yttrande under samråd om förslag till detaljplan för Strömpilen 1, (Sofiehems Träsliperi)

Det mest tidskrävande styrelsen fått ägna sig åt under året framgår inte ovan då föreningen nekades att få skicka in våra kompletterande inlagor under de rättsliga prövningarna. Vi anser det olämpligt att kommunen i två instanser får inkomma med skrivelser fyllda med grundlösa uppgifter och även kritik mot föreningen, såväl som material hänvisat till som bevis, utan att föreningen tillåts att bemöta det. För effekten blir som vi sett att kommunen kan framställa det som att deras beslut upphävts av en "teknikalitet", och inte till följd av att deras åberopade skäl var oriktiga.

Kontakter angående planerings- och byggnadsvårdsfrågor

Under året har vi haft återkommande kontakter med allt från myndigheter till enskilda om de frågor som behövs för att föreningen ska hålla sig insatt. Vi har även gett råd till privatpersoner. Ett specifikt ärende som bör nämnas är följande, för vilket en redogörelse bifogats protokollet för februari som bilaga.

2024-01-16 Möte med fastighetsägarna till Tjädern 2 (Mästersnickare Markussons från 1889)

Det helt dominerande ärendet var hotet mot K4-stallet. Bland den expertis och myndigheter som vi haft kontakt med, och som underkänt kommunens påståenden, kan nämnas Boverket, Folkhälsomyndigheten, Arbetsmiljöverket, Karolinska Institutet, Naturvårdsverket, Göteborgs universitet, Arbets- och miljömedicin Syd samt Kemikalieinspektionen. Sistnämnda meddelade även föreningen (2024-07-30) att de skulle uppdatera sin hemsida sedan vi slagit larm om vad Umeå kommun påstår. De la i september till följande stycke i sin redan tydliga information om vad som gäller:

"Kemikalieinspektionens tolkning är att ordet "användas" i denna begränsningsregel är framåt-syftande och att begränsningen inte avser att åtgärda eventuella risker med redan befintliga installationer. Det betyder exempelvis att det inte finns något krav i Reach-förordningen att riva gamla hus på grund av att det är byggt helt eller delvis av virke som är impregnerat med kreosot."

Det var naturligtvis uppenbart men det ansågs alltså nödvändigt att ännu tydligare visa att det är omöjligt att tolka Reach på det sätt som Umeå kommun framfört. Tydligen uppskattade inte Kemikalieinspektionen att både offentligt och i rättsliga inlagor bli tillskrivna uppfattningar som strider mot annan lagstiftning.

Vi anser det beklagligt att kommunens beredvillighet att lämna ut efterfrågad information inte lever upp till vad som kan förväntas. T.ex. att dröja tills efter att ett överklagande var nödvändigt att lämna in. Detsamma gäller de ackrediterade labb som anlitas för att undersöka prover från K4-stallet, som inte får besvara frågor om analysresultatet utan godkännande från beställaren. Trots att testerna bekostats med allmänna skattemedel får inte föreningen fråga ifall de visar på kreosot, som Umeå kommun hävdar, eller annat innehållande PAH som vanlig trätjära. Det enda labben kan berätta är att de inte anlitas för att avgöra ifall det är kreosot; "Vi mäter bara mängden PAH som det inlämnade provet innehåller."

Föreningens digitala närvaro

www.byggnadskulturumea.se
www.facebook.com/byggnadskulturumea
www.instagram.com/byggnadskultur_umea

Redan 2019 skapade föreningen ett instagramkonto som först nu börjat användas.

Åsa Ohlsson administrerade föreningens mailadressregister.

Umespiran

Inget pris utdelades 2024.

Medlemmar

Föreningen har under 2024 haft 105 medlemmar.

Anna Joelsson administrerade föreningens medlemsregister.

Styrelsen

Sedan årsmötet 2024-03-19 har styrelsen haft följande medlemmar. Ordinarie ledamöter: Lennart Frostesjö, Patrik Norstedt, Christina Hammarström, Anna Joelsson och Sten Beijar. Suppleanter: Rolf Hugosson och Åsa Ohlsson.

Styrelsen har konstituerat sig enligt följande: ordförande Lennart Frostesjö, sekreterare Rolf Hugosson, kassör Anna Joelsson.

Under 2024 har styrelsen hållit sju ordinarie styrelsemöten samt en julavslutning med samtal om framtida strategier.

Ekonomi

Föreningens ekonomi redovisas i särskild sammanställning.

Ett påpekande som styrelsen vill göra är att utskick två gånger per år av medlemsinformation på papper tar en tredjedel av medlemsavgiften med kostnad för kuvert och porto. För studenter och familjemedlemmar går två tredjedelar av avgiften till utskicken. Det måste upphöra när det nu finns tekniska möjligheter att lösa medlemskommunikationen kostnadsfritt.

Umeå 2024-03-10

För styrelsen

Ordförande Lennart Frostesjö